

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

ČINNOST BÝVALÉ ČESKOSLOVENSKÉ ROZVĚDKY V EGYPTĚ

OD NÁSTUPU PREZIDENTA SADATA PO VYPOVĚZENÍ

EGYPTSKO-SOVĚTSKÉ SMLOUVY O PŘÁTELSTVÍ

(1970-1976)

bakalářská diplomová práce

Autor: Adéla Fialová

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Perutka, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Lukáši Perutkovi, Ph.D. za cenné připomínky a rady, také za jeho trpělivost a ochotu při jednotlivých konzultacích, dále všem pracovníkům Archivu bezpečnostních složek za vynaložené úsilí při poskytování materiálů, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod	5
1 Egypt od nástupu prezidenta Sadata po vypovězení smlouvy o přátelství se Sovětským svazem	10
1.1 Zahraniční vztahy Egypta před nástupem Anvara Sadata	10
1.2 Sadatova politika vůči bipolárnímu světu	12
1.3 Rozdělení arabských zemí	16
2 Činnost USA v Egyptě	18
2.1 Egyptsko-americké vztahy	19
2.2 Objekty sledování	21
2.2.1 Americké velvyslanectví	21
2.2.2 Americká univerzita	23
2.2.3 Jeffersonova knihovna	24
2.2.4 Americký generální konzulát v Alexandrii	25
2.3 Způsob interpretování získaných informací ve zprávách centrále	26
2.4 Podmínky USA pro vložení se do arabsko-izraelského konfliktu	27
2.5 Vliv USA na egyptské hospodářství	28
2.5.1 Zemědělství	28
2.5.2 Průmysl	29
2.6 Úspěšnost rozvědky	30
3 Konexe československé rezidentury v Egyptě	32
3.1 Setkání za účelem získání politických informací	32
3.1.1 Irácký informátor	32
3.1.2 Libanonský informátor	33
3.1.3 Palestinský informátor	34
3.2.4 Egyptský informátor studující v Československu	37
3.2 Obchodní styky	38
3.2.1 Bavlna	38
3.2.2 Sportovní vybavení	38
3.3 Atmosféra jednotlivých setkání	39
Závěr	42
Summary	45
Seznam použitých pramenů a literatury	46
Netištěné prameny	46
Pramenné edice	46
Sekundární literatura	46
Internetové zdroje	47

Úvod

Bakalářská práce se zabývá činností bývalé československé rozvědky v Egyptě. Výlučně zkoumá působení agentů v oblasti sledování vlivu Spojených států amerických a v získávání jednotlivých kontaktů v Egyptě. Práce je časově vymezena od roku 1970, kdy se stal po smrti Gamala Násira egyptským prezidentem Anvar Sadat, od něž se očekávalo, že změní kurz egyptské politiky a zaměří se na spolupráci se západními státy, do roku 1976, kdy tento prezident vypověděl smlouvu o přátelství se Sovětským svazem. Během těchto let docházelo k postupnému odloučení egyptské politiky s politikou sovětskou, a tak se význam československé rozvědky výrazně zvýšil. Ta, jakožto součást československé Státní bezpečnosti zajišťující zahraniční informace,¹ byla podřízená sovětské I. hlavní správě KGB, pro níž byla jednou z nejdůležitějších satelitních služeb.²

Pro svou práci jsem si zvolila právě toto téma, neboť je minimálně zpracované, přestože k němu existuje řada archivních materiálů. Zkoumání těchto pramenů je tedy jedinečnou příležitostí k poznání konkrétních příkladů působení československé rozvědky v Egyptě, oblasti kulturně i místně tolik vzdálené.

Činnost československé rozvědky, která používala jako krycí název I. správa ministerstva vnitra,³ měla být podle spolupráce s KGB zaměřena převážně proti jakémukoliv působení Spojených států amerických a jejich spojenců,⁴ což pochopitelně platilo i pro oblast Blízkého východu, jehož centrem zájmu byl pro tuto zpravodajskou činnost Egypt. Informace, o které se agenti zajímali, nebyly ovšem tematicky zaměřené pouze na politiku, ale i na hospodářské otázky. Dalším úkolem, který rezidentura v Egyptě měla, bylo aktivně podporovat tzv.

¹ KAŇÁK, Petr – DVOŘÁKOVÁ, Jiřina – JUROVÁ Zdeňka: *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha 2016, s. 10.

² Tamtéž.

³ Tamtéž, s. 15.

⁴ Tamtéž, s. 10.

pokrokové síly v zemích Afriky,⁵ které byly vyhodnoceny jako vhodné pro následný možný příklon ke státům východního bloku.

Na rezidentuře v Káhiře se mezi lety 1970-1976 vystříдалo celkem dvacet pracovníků československé rozvědky. Mezi jednotlivými agenty bylo dohromady šest referentů, čtyři radisté, pět šifrerů, jedna pracovnice administrativy, rezident a jeho zástupce, tajemník a atašé. Agenti oficiálně vystupovali jako pracovníci ministerstva zahraničních věcí nebo ministerstva zahraničního obchodu.⁶

Cílem této práce je na základě analýzy pramenů týkajících se pozorování Spojených států a získávání kontaktů v Egyptě zjistit, v čem konkrétně spočívala činnost československých agentů v Egyptě. Tato dvě témata, ačkoliv zcela nepokrývají kompletní činnost československé rozvědky, poskytují dostatečný vzorek jejich jednotlivých postupů, a tudíž je možné z nich vyvodit odpovědi na následující otázky. Jakou roli sehrála československá rozvědka ve vztahu Egypta a Sovětského svazu? Co přesně v Egyptě pozorovala? Jak probíhala setkávání s informátory, byla založena na vzájemné důvěře, pragmatických výhodách, které ze spolupráce plynuly, nebo na atmosféře strachu?

Práce je založena na kritické analýze pramenů fondu *Hlavní správa rozvědky SNB – svazky*⁷ z Archivu bezpečnostních složek, které se týkají činnosti československé rezidentury v Káhiře. Konkrétně se jedná o svazky *Pronikání USA do Egypta*,⁸ *Egyptská vláda, státní aparát, polit. strany*⁹ a *Jednotná arabská republika*.¹⁰ Na základě této analýzy budu ověřovat, jestli byly

⁵ KAŇÁK, P. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JUROVÁ Z.: *c. d.*, s. 10.

⁶ Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti): Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2021-05-01]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-apat-mv/#rezident02>

⁷ Archiv bezpečnostních složek v Praze, f. Hlavní správa rozvědky SNB.

⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122 I. S., *Pronikání USA do Egypta*.

⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10678 I. S., *Egyptská vláda, státní aparát, polit. strany*.

¹⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790 I. S., *Jednotná arabská republika*.

vyzkoumané skutečnosti pro Československo, respektive Sovětský svaz nějak užitečné, neboť je možné, že velká část činnosti byla vykazována pouze kvůli statistikám.

Dále budu vycházet z amerických pramenů, které se týkají situace na Blízkém východě. Konkrétně budu využívat edice *Foreign Relations of the United States 1969-1976*,¹¹ v níž jsou zpracované záznamy z jednotlivých schůzek vrcholných politických představitelů Spojených států a Egypta a také z databáze *Freedom of Information Act Electronic Reading Room*¹² obsahující spisy CIA rovněž související s činností USA na Blízkém východě.

Má práce je tematicky členěna do tří hlavních kapitol. První kapitola s názvem *Egypt od nástupu prezidenta Sadata po vypovězení smlouvy o přátelství se Sovětským svazem* je spíše obecnější, přináší základní poznatky o změně egyptské politiky po nástupu Anvara Sadata, jejichž znalost je ovšem nezbytně nutná pro správné interpretování poznatků v následujících kapitolách. Tato kapitola obsahuje tři podkapitoly, přičemž první se zabývá egyptskou politikou od republikánského převratu v roce 1952 po úmrtí Gamala Násira. Na tomto období lze dobře ukázat, s jakými předpoklady operovala československá rozvědka po Násirově smrti a vysvětluje obavy, které panovaly při nástupu jeho následníka Anvara Sadata, jemuž je věnována podkapitola druhá, jež slouží pro představu již aktuálního politického pozadí pro zkoumané období této bakalářské práce. Třetí krátká podkapitola *Rozdělení arabských zemí* vysvětluje to, jak byl československou rozvědkou vnímán Egypt v kontextu Blízkovýchodních států. Kapitola tímto poskytuje důkladný obecný náhled na prostředí, v němž agenti plnili jednotlivé úkony.

Druhá kapitola *Činnost USA v Egyptě* je na rozdíl od kapitoly první zaměřená již na konkrétní projevy československé rozvědky v této oblasti. Je rozdělena do pěti kratších podkapitol, které

¹¹ *Foreign Relations of the United States, 1969–1976: Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974–1976* (ed. Adam M. Howard) [online]. Washington: United States Government Printing Office, 2011 [cit. 2021-4-17]. Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26>

¹² Cia Participants In Brookings Program. *Freedom of Information Act Electronic Reading Room*. [online] 5. 12. 1983 [cit 2021-03-15].

Dostupné z: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85B01152R000200270002-7.pdf>

zkoumají egyptsko-americké vztahy, které rozvědka pozorovala, americké instituce působící v Egyptě, do níž se agenti snažili napřímo či přes prostředníka proniknout, nakládání s jednotlivými informacemi, které rezidentura získala. Dále zkoumá hospodářské projevy americké činnosti v Egyptě a úspěšnost československé rozvědky v těchto činnostech. Částečně tak může poskytnout ukázkou toho, jak ve skutečnosti vypadalo plnění sovětského úkolu pro satelitní rozvědky, který byl zaměřen proti činnosti Spojených států amerických.

Třetí kapitola s názvem *Konexe československé rezidentury v Egyptě* je ze všech kapitol nejkonkrétnější, obsahuje tři podkapitoly, první dvě podkapitoly *Setkání za účelem zisku politických informací* a *Obchodní styky* tematicky dělí kapitolu podle hlavního záměru daných setkání agentů s informátory, třetí podkapitola s názvem *Atmosféra jednotlivých setkání* zachycuje, v jakém duchu se nesly uskutečněné schůzky.

K tomuto tématu téměř neexistuje sekundární literatura, za určitou výjimku lze považovat pouze dílo historiků Petra Zídka a Karla Siebera *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*,¹³ které se věnuje vztahům Československa se státy Blízkého východu, přičemž část jejich výzkumu se zabývá i československou rozvědkou v těchto oblastech, i když minimálně. Přesto slouží jako faktografické východisko mé práce pro tuto problematiku.

Obecné informace o československé rozvědce jsou čerpány z publikací *Československá rozvědka a pražské jaro*¹⁴ autorů Petra Kaňáka, Jiřiny Dvořákové a Zdeňky Jurové, *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*¹⁵ historika Jindřicha Dejmka a *Kořeny československé reformy 1968*¹⁶ Karla Kaplana. Tyto poznatky poté dedukcí aplikuji na rozvědku v Egyptě,

¹³ ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha 2009.

¹⁴ KAŇÁK, Petr – DVOŘÁKOVÁ, Jiřina – JUROVÁ Zdeňka: *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha 2016.

¹⁵ DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha 2002.

¹⁶ KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*. Brno 2000.

jelikož není důvod předpokládat, že by se konkrétní působení v Egyptě zvlášť vymykalo obecným postupům.

Do celého dění v Egyptě se výrazně promítá globální konflikt známý jako Studená válka, proto jsem mezi sekundární literaturu pro tuto práci zařadila i dílo Johna Lewise Gaddise *Studená válka*,¹⁷ jež je využívána k zasazení problematiky do širšího mezinárodního kontextu. Základní faktografie o Egyptu je čerpána z díla Martina V. Dalyho *The Cambridge History of Egypt. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*¹⁸ a z publikace Johna Waterburyho: *The Egypt of Nasser and Sadat*.¹⁹

¹⁷ GADDIS, John Lewis: *Studená válka*. Praha 2006.

¹⁸ DALY, Martin V.: *The Cambridge History of Egypt. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*. Cambridge 1998,

¹⁹ WATERBURY, John: *The Egypt of Nasser and Sadat*. 2. vyd. New Jersey, Princeton 1984.

1 Egypt od nástupu prezidenta Sadata po vypovězení smlouvy o přátelství se Sovětským svazem

Nebylo by možné provést kritickou analýzu konkrétních pramenů, v nichž agenti československé rozvědky zpracovávají jednotlivé informace o dění v Egyptě bez vědomostí o dobovém pozadí. Proto je v práci zařazena tato kapitola, která se zabývá politicko-hospodářským a globálním kontextem, jehož znalost je přímo podmíněna pro práci s prameny.

1.1 Zahraniční vztahy Egypta před nástupem Anvara Sadata

V meziválečném období si udržovalo Československo mimořádně dobré diplomatické styky s tehdejší monarchií, avšak po komunistickém převratu, který byl v Egyptě vnímán negativně, vztahy ochladly.²⁰ Po vyhlášení republiky nenastal výraznější zlom, egyptská vláda z hlediska komunistického přístupu k ostatním státům, které samotné komunistické nebyly, spadala z pohledu československé zahraniční politiky do skupiny „kapitalistických“ vlád. V Egyptě byl rovněž veden proces s komunisty, kteří měli údajně připravovat převrat v zemi, čímž si egyptští vrcholní představitelé vysloužili přívlastky jako nepřátelé či fašisté.²¹

Výraznou proměnu vzájemných vztahů zapříčinila československo-egyptská smlouva o dodávkách zbraní do Egypta z roku 1955. Tato smlouva měla ovšem mnohem větší dosah, než by se na první pohled mohlo jevit. Smlouva nebyla pouhým ekonomickým kontraktem mezi Egyptem a Československem, ale skrývala v sobě rovněž nový způsob, jakým může Sovětský svaz získávat vliv v zemích třetího světa. Karel Sieber tuto smlouvu interpretuje přímo jako „...model, který umožňoval Sovětskému svazu prostřednictvím československého

²⁰ ZÍDEK, P. – SIEBER, K: *c. d.*, s. 52.

²¹ Tamtéž, s. 54.

krytí pronikat do rozvojových zemí, když zemím třetího světa nabídl alternativu k dodávkám výzbroje ze západních států.“²²

Tato smlouva byla nesmírně důležitá především v tom, že umožnila Sovětskému svazu skrz věrné Československo proniknout do jednoho z nejvýraznějších států na Blízkém východě, do státu, který se teprve rozhodoval, jestli se přikloní k jedné či druhé straně bipolárního světa. Pro sovětskou zahraniční politiku byl příklon Egypta klíčový pro působení v zemích třetího světa. Smlouva tedy vytvořila slibné politické pole pro další působení. V říjnu 1955 Gamal Násir, který neoficiálně zastával post prezidenta,²³ znění zprávy, po konzultaci se SSSR, zveřejnil, což aktivizovalo mezinárodní diskuzi o možných důsledcích této smlouvy.²⁴

Spolupráce Československa a Egypta se díky této smlouvě nadále prohlubovala. Egypt mohl například posílat do Brna své vojáky na vojenská školení, dále došlo k uzavření ještě několika vojenských kontraktů.²⁵ A čím bližší spolupráci navazoval Egypt s Československem, tím blíže byl i Sovětskému svazu, v jehož prospěch Československo jednalo.²⁶ V průběhu 50. a 60. let bylo úkolem Československé rozvědky tento trend podporovat, sledovat činnosti západních zemí v Egyptě a vést negativní kampaň proti těm egyptským politikům, kteří mohli smýšlet prozápadně.²⁷ I přes tuto smlouvu docházelo v Egyptě k pronásledování komunistů a Egypt se k socialismu nijak nehlásil, socialistický kurz začal nabírat až v polovině 60. let, kdy předseda egyptského Národního shromáždění, Anvar Sadat, navštívil Československo a hlásil se k socialistickému programu. Prezident Násir následně přestal pronásledovat egyptské komunisty, a dokonce si vyžádal na československém zastupitelském úřadě stanovy Komunistické strany Československa.²⁸

²² ZÍDEK, P. – SIEBER, K: *c. d.*, s. 54.

²³ Oficiálně byl prezidentem zvolen až v roce 1956.

²⁴ ZÍDEK, P. – SIEBER, K: *c. d.*, s. 57.

²⁵ ZÍDEK, P. – SIEBER, K: *c. d.*, s. 58.

²⁶ KAŇÁK, P. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JUROVÁ Z.: *c. d.*, s. 10.

²⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K: *c. d.*, s. 59.

²⁸ Tamtéž, s. 69-73.

Egypt posléze navštívil Antonín Zápotocký a v rozhovoru s Násirem došlo i na politické otázky. Karel Sieber přímo píše toto: „*Od debaty nad definicí dělníka a rolníka se však prezident Násir dostal k tématu hospodářských potíží a posléze požádal, aby se z československého střednědobého úvěru stal úvěr dlouhodobý.*“²⁹ Nemůžeme tedy novou Násirovu politiku vnímat jako náhlé procitnutí či jednoznačný příklon k levici z nějakého osobního přesvědčení. Vzhledem k výše zmíněnému se Násirovy kroky směrem doleva jeví jako pragmatický ekonomický kalkul, protože Egypt potřeboval, aby československé dodávky zbraní pokračovaly, neboť v této době neustále hrozil střet s Izraelem. O tom, že Násir nebyl přesvědčeným partnerem východní politiky, svědčil i fakt, že se obklopoval lidmi, kteří smýšleli zcela prozápadně, např. Zakeriem Mohiedinem, otevřeným kritikem socialistické politiky. Sice jej Násir podle informací rezidentury odvolal v roce 1966 z pozice předsedy vlády, přesto nadále působil ve vysoké politice. Násir jej také později označil za svého nástupce.³⁰ Z faktického hlediska se ale připojil k východní politice, bez ohledu na důvody, které jej k tomu vedly. Po smrti Násira tak pochopitelně panovaly ze strany Československa obavy, že Egypt nebude pokračovat v socialistickém způsobu politiky, protože nebyla ani v době faktické spolupráce příliš velká vůle tuto politiku udržet, což se projevovalo i na činnosti československé rozvědky.

1.2 Sadatova politika vůči bipolárnímu světu

Anvar Sadat se stal třetím egyptským prezidentem v říjnu roku 1970. Jeho představa vedení státu se od té Násirovy poměrně lišila. Sadat na rozdíl od Násira považoval za dobré, aby v Egyptě existovala politická pluralita. Jeho vláda se rovněž tolik neopírala o policejní dohled.³¹

Ke změně nutně přispělo i to, že se ukázalo, že se několikaletá politika reprezentovaná

²⁹ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 76.

³⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/138 I. S, Poznámky ke krizovým událostem na blízkém východě z 4. 8. 1967, s. 33.

³¹ WATERBURY, J.: *c. d.*, s. 354-388.

Gamálem Násirem negativně projevila v ekonomice státu. Spolupráce se Sovětským svazem přinesla Egyptu nejen finanční pomoc, ale zapříčinila i vzrůst těžkého průmyslu. Egypt byl závislý na financování ze zahraničí a nedisponoval dostatkem peněz, které by byl ochoten investovat do modernizace, neboť mnohé zdroje pohltila sociální politika.³²

V československých kruzích panovaly obavy, že Sadat pravděpodobně nebude pokračovat v podobné politice vstřícnější k socialismu, jako tomu bylo u Násira.³³ Anvar Sadat byl po smrti Násira ve funkci viceprezidenta, a tak vykonával prezidentský úřad do doby, než získal podporu a v roce 1956 se stal prezidentem. Ve svazku se objevuje zpráva, v níž došlo ke špatnému odhadu možného následného vývoje egyptského směřování. Píše se v ní, že Sadat nemá dostatečnou podporu mezi vysokými politiky ani mezi vojenskými generály, a už vůbec jej nepodporují členové Arabského socialistického svazu, jehož role zde byla velmi přeceněna. Zpráva ovšem obsahuje varování, v němž hrozí v případě nástupu Anvara Sadata do prezidentské funkce reálný odklon od socialismu a k následnému sblížení se Západem.³⁴ Toto očekávání se posléze naplnilo a výrazně ztížilo práci československé rozvědky.

Také Sověti se obávali, že se bude nastupující prezident Sadat snažit navázat mnohem bližší a těsnější spolupráci se Spojenými státy. Proti této obavě se tedy pojistili uzavřením sovětsko-egyptské smlouvy o přátelství a spolupráci dne 27. 5. 1971.³⁵ S přihlédnutím k dalším okolnostem ale nelze stoprocentně říct, že by bylo udržení egyptské vazby na Sovětský svaz bylo pro Sověty až takovou prioritou. John Lewis Gaddis vidí jako hlavní příčinu egyptského odklonu od Moskvy nepodniknutí jakýchkoliv kroků Sovětského svazu, které by zabránily

³² DALY, M.: *c. d.*, s. 353.

³³ Násir dokonce na rozdíl od mnohých egyptských intelektuálů schválil i sovětskou invazi do Československa. Následná normalizace v Československu se pochopitelně projevila i na poli rozvědky v Káhiře, kde získali převahu konzervativní komunisté. (ZÍDEK, P.–SIEBER, K.: *c. d.*, s. 79.)

³⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/138 I. S, K úmrtí Násira z 6. 10. 1970, s. 195.

³⁵ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 80.

Izraeli obsadit Sinajský poloostrov a následně Brežněvovo odmítnutí pomoci Egyptu při budoucí snaze získat tato ztracená území.³⁶

Na Sadata byl také zvyšován tlak ze strany jeho armádních generálů, kteří si stěžovali na nemoderní dodávky sovětských zbraní, které srovnávali se zbraněmi, jež byly Spojenými státy poskytovány Izraeli.³⁷ Jeden z armádních generálů, Ali Sabrí, velice otevřeně kritizoval nejen kvalitu vojenského materiálu, ale i kvalitu sovětských poradců samotných.³⁸ V roce 1972 poté došlo k odvolání sovětských poradců egyptské armády. Tento krok ovšem nelze interpretovat jako jednoznačný důsledek horšící se spolupráce, protože se na odchodu poradců tyto státy vzájemně dohodly.³⁹ Ani toto však Sadatovi nestačilo k tomu, aby získal Egyptu americkou podporu.⁴⁰

Egyptský útok na Izrael z října roku 1973 byl podle Johna Gaddise ve skutečnosti Sadatův politický manévr. Egyptský prezident se rozhodl započít válku, o níž předpokládal, že pro něj skončí porážkou. Počítal ovšem s tím, že tímto krokem zaujme pozornost Američanů, v jejichž zájmech nebude, aby Egypt, který právě vypověděl sovětské vojenské poradce, byl Izraelem kompletně pokořen.⁴¹ Po prvotních úspěších Izraele při odrážení egyptského útoku za materiální vojenské pomoci USA se Američané aktivně vložili do snahy o ukončení tohoto konfliktu a obratnou politikou nakonec získali sympatie Egypta i Izraele na úkor Sovětského svazu.⁴² Na těchto událostech je možné pozorovat, jak byla politika *détente* bipolárního světa křehká, obzvláště pokud přihlédneme k záměrům USA a SSSR zejména ve státech tzv. třetího světa, kam země Blízkého východu, včetně Egypta, nepochybně v této době patřily.

³⁶ GADDIS, J. L.: *c. d.*, s. 180.

³⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 81.

³⁸ WATERBURY, John: *c. d.*, s. 393.

³⁹ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 81.

⁴⁰ GADDIS, J. L.: *c. d.*, s. 180.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž, s. 181.

V okruhu prezidentových spolupracovníků docházelo po Sadatově nástupu k poměrně četným personálním změnám. Ty byly ale Československu Egyptem vysvětlovány jako nutné kvůli zamezení možného spiknutí proti samotnému Sadatovi. Zároveň byli českoslovenští politici ujištěni, že egyptská politika zůstává vůči socialistickým státům neměnná, i přes politické výměny.⁴³ Je tedy možné, že chtěl Egypt zachovat spolupráci s Československem, pravděpodobně motivovanou hlavně dodávkami zbraní či jinými obchodními zájmy, ale politicky se připravoval na budoucí odklon od Sovětského svazu.

Prezident Sadat již během jomkipurské války, kdy Spojené státy americké vojensky podporovaly Izrael, posílal do USA zprávy, v nichž se vyslovoval, že si je vědom, že po této válce bude třeba vést mnoho rozhovorů a sám požádal Američany o budoucí pomoc při vytváření mírových podmínek.⁴⁴ Na jejich uplatňování pod americkým zprostředkováním poté aktivně participoval. V jednotlivých zaznamenaných rozhovorech je patrné, že bylo pro Sadata důležité, aby byla tato jednání úspěšná. Přestože bylo viditelné, že měli Američané v daných jednáních hlavní slovo, Sadat se snažil, aby byly podmínky pro Egypt co nejvýhodnější, rovněž mu záleželo na tom, jak daná jednání s Izraelem působí na egyptskou veřejnost.⁴⁵ Američané se například snažili o trojstrannou dohodu, která se týkala stanic včasného varování na Sinajském poloostrově, ovšem Sadatovi se nelíbila představa, že by Izrael uzavíral dohodu o území, které by mělo náležet pouze Egyptu.⁴⁶ Přestože se jednalo o dlouhodobý a náročný proces, jednání byla úspěšná a opravdu došlo k uzavření mírové dohody mezi Egyptem a

⁴³ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 80.

⁴⁴ 189. Memorandum of Conversation: Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974-1976. *Office of the Historian* [online]. New York, 15. 6. 1975 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26/d189>

⁴⁵ 219. Memorandum of Conversation: Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974-1976. *Office of the Historian* [online]. Damašek, 23. 8. 1975 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26/d219>

⁴⁶ 222. Memorandum of Conversation: Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974-1976. *Office of the Historian* [online]. Washington, 27. 8. 1975 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26/d222>

Izraelem. V září roku 1978 se státy dohodly na podmínkách a v březnu roku 1979 podepsaly mírovou smlouvu.⁴⁷ Egypt touto dohodou tedy oficiálně uznal Izrael jako stát.

1.3 Rozdělení arabských zemí

Na počátku sedmdesátých let rozdělovala československá rozvědka státy Blízkého a Středního východu na základě jejich politického postoje do tří skupin. První skupinou byly tzv. pokrokové arabské země, které sympatizovaly s levicovými režimy a podle rozvědky byly ochotny spolupracovat se státy východního bloku. Mezi tyto státy českoslovenští agenti zařadili Alžír, Irák, Sýrii, Jemenskou lidově demokratickou republiku a Libyi. Status států s pravicovým režimem přiřadili Saudské Arábii, Jordánsku a Severnímu Jemenu. Do třetí skupiny států, které byly označeny jako neutrální, potom zařadili Libanon a Egypt, ovšem s poznámkou, že tyto neutrální státy mají blíže k pravicovým režimům.⁴⁸

Tento spis sledující situaci mezi lety 1972-1973 obsahující zprávu s pokusem o rozdělení států Blízkého východu je přímým důkazem, že v této době si Československá rozvědka již naprosto uvědomovala, že na sympatie k socialismu předchozího egyptského prezidenta se již nemůže spoléhat. Samotné označení „neutrální stát, který má blíže k pravicovým režimům“ zachycuje i jakousi dynamiku ve směřování egyptské politiky směrem doprava, kterou agenti pozorovali.

Je tedy zřejmé, že na rozdíl od Gamala Násira, jehož politika byla řízena především arabským nacionalismem, byl Anvar Sadat liberálnější a otevřenější k řešení problémů, které Egypt tížily. Jeho aktivní spolupráce se Spojenými státy při snaze o vyřešení izraelsko-egyptského konfliktu na Sinajském poloostrově byla jistě pro československou rozvědku pádným důvodem ke změně přístupu k práci v Egyptě. Musela se vypořádat s tím, že hrozila vlivem Sadatova jednání se

⁴⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 85.

⁴⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., US diplomaté na udál. v Chartúmu z roku 1972-1973 blíže nespecifikováno, s. 58.

Spojenými státy intenzivnější činnost Američanů, kterou musela pozorovat a zaznamenat do jednotlivých zpráv.

2 Činnost USA v Egyptě

Probíhající Studená válka se výrazně promítala i do této oblasti, a tudíž došlo k tomu, že československá rozvědka, jejíž působení bylo přímo závislé na vůli rozvědky sovětské,⁴⁹ zde prováděla rozsáhlou špionážní činnost, ve které se snažila shromáždit co nejvíce informací o vlivu Spojených států amerických v Egyptě. Agenti rozpracovávali níže analyzované poznatky již od roku 1960, komplexní zprávu, k níž se analýza váže, vyhodnotili až v listopadu roku 1975.⁵⁰

Během této doby si Československo prošlo dynamickým vývojem i ve své vnitřní politice. Dalo by se očekávat, že i krátké období Pražského jara výrazně ovlivní zahraniční politiku Československa, nicméně k velkým dramatickým změnám nedocházelo.⁵¹ Československá rozvědka měla v období 1970-1976, které je vymezeno pro účely této práce výše, plně fungující síť rozvědek po celém světě. Politicky oddaná a strukturně spadající přímo pod I. správu KGB vykonávala pro Sovětský svaz špionážní činnost, během které sledovala převážně působení Spojených států amerických, popřípadě Spolkové republiky Německo v nejrůznějších státech. Pražské jaro československou rozvědku v zahraničních akcích nijak zvlášť neovlivnilo. Z hlediska zahraničních rezidentur došlo pouze k personálním změnám v jejím ústředním vedení, a také k otevření tématu její možné restrukturalizace, zejména co se týče vzájemného vztahu s ministerstvem vnitra.⁵²

Československo i přes reformní program nadále vystupovalo jako součást východního bloku, v jehož čele stál Sovětský svaz.⁵³ Zahraniční politiku ve větší míře ovlivnily až události po sovětské vojenské intervenci. Výrazně se na změně jejího směřování podílela nová spojenecká

⁴⁹ KAŇÁK, P. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JUROVÁ Z.: *c. d.*, s. 10.

⁵⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Jednání Rogerse v SAR z 5. 11. 1975, s. 2.

⁵¹ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 35.

⁵² KAŇÁK, P. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JUROVÁ Z.: *c. d.*, s. 10.

⁵³ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 35.

smlouva z 6. května 1970, jejíž znění omezilo československou suverenitu.⁵⁴ Karel Kaplan ovšem poukazuje na to, že Československo bylo vůči Sovětskému svazu velice servilní i dříve, zejména v období 1957-1967, kdy existovala možnost uvolnění vztahů s SSSR, ale tato možnost zůstala Československem nevyužita.⁵⁵

Nové vedení Komunistické strany Československa bylo zcela oddané spojenectví se Sovětským svazem,⁵⁶ což se projevovalo i v činnostech káhirské rozvědky. Jindřich Dejmek označuje tehdejší Československo přímo jako jeden z „...*nejspolehlivějších, tedy nejposlušnějších států celého bloku.*“⁵⁷ Z toho vyplývá, že se moskevští komunisté mohli zcela spolehnout na informace, které jim československá rozvědka předá, což se bez výjimky týkalo i té v Egyptě.

Rezidentura si uvědomovala, že odstoupení prezidenta Sadata od přátelské spolupráce se Sovětským svazem v roce 1976,⁵⁸ výrazně zvýšilo obtížnost její činnosti v Egyptě. Karel Sieber mluví přímo o „...*obratu v zahraničněpolitické orientaci.*“⁵⁹ Českoslovenští agenti označují ve svých zprávách Sadatovu politiku přímo jako proamerickou.⁶⁰

2.1 Egypťsko-americké vztahy

K výraznému zlepšení vzájemných vztahů těchto států bezpochybně přispěla vstřícnější politika Anvara Sadata vůči USA, o které je psáno v předchozí kapitole. Agenti si všimli změny vztahů Američanů s arabskými zeměmi, ale zejména z egyptské strany byla údajně patrná přetrvávající obezřetnost.⁶¹ Vypozorovali, že stále existoval politický střet mezi Američany

⁵⁴ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 35.

⁵⁵ KAPLAN, K.: *c. d.*, s. 26.

⁵⁶ DEJMEK, J.: *c. d.*, s. 36.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 84.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Jednání Rogerse v SAR z 5. 11. 1975, s. 2.

⁶¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Pronikání amer. kapitálu do EAR z 31. 1. 1974, s. 73.

a socialistickými zeměmi na Blízkém východě, který přetrvával i přes americkou pomoc v této oblasti.⁶²

Američané také sehráli významnou roli během vyjednávání mírových podmínek mezi Izraelem a arabskými státy po jomkipurské válce. Snažili se třeba zprostředkovat dohodu o hranicích a jejich průjezdnostech⁶³ mezi Izraelem a Egyptem. Jsou zaznamenány také rozhovory Geralda Forda a Anvara Sadata, v nichž Sadat působí jako jakýsi prostředník mezi státy Blízkého východu a USA, v nichž Američany informuje o postojích těchto jednotlivých států vůči nim a Sovětskému svazu.⁶⁴

Československá rezidentura také cítila možnost, že je vliv SSSR oslabován činností egyptského spisovatele a pozdějšího ministra informací Mohameda Hejkala,⁶⁵ který psal své články v prospěch Čínské lidové republiky, která byla soudobým konkurentem Sovětského svazu. Agenti se domnívali, že se tím pokouší Američané o to, aby byl postoj Muammara Kaddáfího vůči SSSR horší.⁶⁶ V roce 1969 došlo v Libyi k převratu a z monarchistického zřízení se stala vojenská diktatura v čele s Muammarem Kaddáfím, jehož ideologie mísila prvky arabského nacionalismu a socialismu. Libye se díky změně politického režimu stala novým cílem na Blízkém východě pro světové velmoci. Její možný příklon k Sovětskému svazu by mohl Američany na Blízkém východě oslabit, což vysvětluje, proč se ve zprávě o americké snaze o diskreditaci Sovětského svazu objevuje i Kaddáfího jméno.

V rámci sledování činnosti Spojených států v Egyptě agenti také zaznamenali snahu Saudské Arábie o to, aby se na ní USA orientovaly více než na Írán. Rozvědka si zde povšimnula, že se

⁶² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., sNávrh amer. experů na politiku z 31. 1. 1974, s. 74.

⁶³ 187. Memorandum of Conversation: Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974-1976. *Office of the Historian* [online]. Washington, 14. 6. 1975 [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26/d187>

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Mohamed Haseinein Heikel: The wise man of the Middle East. *Independent.co.uk* [online]. [cit. 2021-03-16]. Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20071013094309/http://news.independent.co.uk/fisk/article2434980.ece>

⁶⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Snaha USA diskreditovat SSSR ze 7. 12. 1973, s. 57.

Saudská Arábie snaží vydobýt si místo hegemona na Blízkém východě. Agenti centrále také píšou o mylné informaci kolující mezi politickými kruhy o tom, že se USA společně se Saudskou Arábií snaží o zveličením americké energetické krize, aby Izrael učinil ústupky vůči arabským státům. Údajně se tato zpráva šířila proto, aby oslabil Brežněvovu pozici, protože tím, že by Izrael učinil vůči Arabům ústupky, by de facto znemožnil Sovětskému svazu vojensky vstoupit do konfliktu.⁶⁷ Je tedy patrné, že agenti se nesnaží tuto poplašnou zprávu vymýtit, ale pouze informují centrálu. Pravděpodobně je v tomto ohledu jejich úkolem pouze předat informaci a posléze čekat na příslušné pokyny.

Rezidentura rovněž zasílá informaci o tom, že jsou Spojené státy přesvědčeny o nezájmu Sovětského svazu řešit arabské pokusy o sjednocování na Blízkém východě v rámci Rady bezpečnosti, ale myslí si, že by Sovětský svaz upřednostnil řešení této záležitosti předem určenou komisí, jejíž členové by byli oni, Spojené státy, Velká Británie, Jugoslávie a Súdán. Explicitně zmiňují vědomí Američanů o upřednostnění vyloučení Čínské lidové republiky Sovětským svazem z této komise. Američané samotní by situaci řešili přímým jednáním Egypta a Izraele.⁶⁸ Z tohoto lze vyvodit, že se konflikt mezi SSSR a Čínou promítal i na pole mezinárodní politiky na Blízkém východě.

2.2 Objekty sledování

2.2.1 Americké velvyslanectví

Československá rozvědka se pokusila podrobně popsat rozložení jednotlivých struktur amerického velvyslanectví. Sice českoslovenští agenti zjistili, v jaké čtvrti američtí diplomaté bydlí a do jakého typu restaurací chodí, ale nepovedlo se jim získat žádné informace o vnitřním uspořádání objektu. Dílčí neúspěchy pozorování ve zprávách omlouvali nemožností parkovat

⁶⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Názor Amer. na BSV a EAR ze 7. 12. 1973, s. 60.

⁶⁸ Tamtéž.

před velvyslanectvím v autě s diplomatickou značkou,⁶⁹ což ale nevysvětluje, proč si neopatřili auto jiné či proč nepozorovali budovu jiným způsobem.

Agenti se tedy ve sledovaném období pro tuto práci stále spoléhali na popisy získané před téměř deseti lety, a to sice v roce 1966.⁷⁰ Tehdy se povedlo sepsat informace o vnitřním uzpůsobení zastupitelského úřadu pravděpodobně přímo agentem československé rozvědky. Ten podrobně popsal celý průběh své návštěvy velvyslanectví, připojil popis jednotlivých místností i personálu. Nedostal se ovšem pochopitelně do politického úseku ambasády. V té části, která sloužila pro veřejnost, zaznamenal nejrůznější přihrádky s jednotlivými dokumenty a neshledal tam žádné zabezpečovací zařízení.⁷¹ Vzhledem k tomu, že se nacházel ve veřejné části, tak tam pravděpodobně nebyly informace, které by byly pro rozvědku nějak klíčové.

Příčin, proč se v sedmdesátých letech nepodařilo provést podobné pozorování, může být více. Mohlo to být například způsobeno rozdílnými osobními schopnostmi agentů. Přesto se ale nabízí další velmi pravděpodobná možnost, že byly jednotlivé instituce v Egyptě v době Sadatova režimu, který se od východního bloku odkláněl, vůči československé rozvědce obezřetnější. Podmínky agentů tak nebyly zdaleka tak příznivé, jako v letech šedesátých.

Informace, jež mohly být relevantní i pro rozvědku v letech 1970-1976, doprovází celkem tři hlavní poznatky, které agent ze své návštěvy vyvodil. Závěry, v nichž tvrdí, že mají do prostoru přístup i zaměstnanci egyptské národnosti, nebo že je politická část ambasády oddělena od té pro veřejnost,⁷² by se daly hodnotit jako užitečné a relevantní. Není ale zřejmé, proč agent vyhodnotil jako důležitý poznatek, který umístil hned na první místo, to, že jsou zaměstnané sekretářky na ambasádě ve vyšším věku. Je možné, že by to mělo jistou výpovědní hodnotu při identifikaci těchto žen v případě, že by cílem rozvědky bylo s nimi navázat nějakou spolupráci,

⁶⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., USA – SAR z 26. 8. 1976, s. 12.

⁷⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/103 I. S., BSV z 7. 2. 1966, s. 6.

⁷¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/103 I. S., BSV z 7. 2. 1966, s. 7.

⁷² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/103 I. S., BSV z 7. 2. 1966, s. 7.

ale osobně se přikláním k tomu, že byla tato informace sdělena pouze do počtu, aby daná akce působila úspěšněji.

2.2.2 Americká univerzita

Pozornost káhirské rezidentury směřovala také na Americkou univerzitu v Káhiře. Ta byla Američany založena v roce 1919 za účelem vytvoření prestižní instituce, která by přispěla k rozvoji Egypta i celého blízkovýchodního regionu. Vzdělávání bylo poskytováno nezávisle na politickém vývoji Egypta, bez ohledu na egyptskou revoluci, Násirovu socialisticky zaměřenou politiku či liberalizaci ekonomiky za Anvara Asada.⁷³

Agenti zaslali centrále informace o personálním obsazení vedení univerzity, sociální struktuře studentů, která zahrnovala studenty z rodin výrazně a středně movitých. Na Univerzitě studovali i studenti pocházející z USA, kteří tvořili poměrně uzavřenou skupinu, do níž údajně pronikali ostatní studenti pouze stěží. Další informace o amerických studentech agenti neuvádějí, neboť je předmětem této zprávy pravděpodobně činnost univerzity samotné, nikoliv její jednotliví studenti.⁷⁴ Zvýšená činnost této instituce musela být v mezích bipolárního světa velkou nepříjemností zejména pro Sovětský svaz, neboť Univerzita umožňovala studovat programy jako např. arabská studia, politicko-ekonomické vědy, anglickou literaturu, sociologii, antropologii a psychologii. Předměty byly vyučovány egyptskými i americkými učiteli, tudíž v Egyptě, dříve mnohem vstřícnějšímu k východní politice, docházelo k naprosto otevřené spolupráci se Západem.⁷⁵ Navíc se jednalo o vyučování humanitních věd, jejichž uchopení, popř. důležitost byla vnímána Západem a Východem diametrálně odlišně, a které ve východním úzu zcela podléhaly komunistické ideologii, což se pochopitelně na Americké univerzitě v Káhiře nedělo.

⁷³ History. *The American University in Cairo* [online]. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.aucegypt.edu/about/history>

⁷⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., BSV a USA z 26. 8. 1976, s. 13.

⁷⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., BSV a USA z 26. 8. 1976, s. 13.

Z pozice Sovětského svazu ovšem nebylo možné, aby byl vztah s Egyptem nadále oslabován, neboť byl pro jeho politiku na Blízkém východě zcela klíčovým státem. Ve zprávě je přímo uvedeno, že se Sovětský svaz musel vypořádat s faktem, že pro Sadatovo vedení neexistuje v Egyptě žádná relevantní alternativa. Sice docházely během 70. let informace o tom, že dochází k obnově Komunistické strany Egypta, ale vzhledem k výchozí pozici byla její existence v této době bezvýznamná.⁷⁶

Podle rozvědky zde také pracovali v řadách pracovníků univerzity i agenti CIA, kteří si na tamější půdě podle československých agentů rekrutovali budoucí možné diplomaty i pracovníky rozvědky.⁷⁷ Je pravda, že na americké univerzitě opravdu působili lidé určitým způsobem napojeni na CIA.⁷⁸ Uchazeči o studium na této univerzitě měli být podle informací přijímáni na základě ústního pohovoru, v němž měli šanci uspět pouze ti s prozápadním smýšlením. Údajně se potom z absolventů univerzit stal významný zdroj zaměstnanců nejrůznějších egyptských ministerstev, což vyhodnocuje československá rozvědka jako největší bezpečnostní riziko z hlediska špionáže.⁷⁹

2.2.3 Jeffersonova knihovna

Tato knihovna sídlící v Alexandrii byla zprostředkovávána Američany a poskytovala širokou škálu možných aktivit svým návštěvníkům. V knihovně docházelo k výuce angličtiny, standardnímu knihovnímu provozu i k pořádání nejrůznějších akcí – promítání filmů a pořádání přednášek s americkou tematikou a podle zprávy rezidentury měla knihovna kulturní vliv na egyptské intelektuály. V Egyptě rovněž působil tzv. Rotary club, což byl nepolitický spolek, který úzce spolupracoval se Společností amerických přátel středního východu. Významnou

⁷⁶ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 84.

⁷⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Návštěva Sadata v USA z 26. 8. 1976, s. 15.

⁷⁸ Cia Participants In Brookings Program. *Freedom of Information Act Electronic Reading Room*. [online] 5. 12. 1983 [cit 2021-03-15]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85B01152R000200270002-7.pdf>

⁷⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., BSV a USA z 26. 8. 1976, s. 15.

aktivitou tohoto klubu bylo organizování přednášek amerických univerzitních profesorů. Členové klubu byli intelektuální autority jednotlivých odvětví společenského života.⁸⁰ Tento klub měl své pobočky ve velkých Egyptských městech jako je Káhira, Alexandrie, Port Said, Suez, Asjut a Mansoura, a podle zprávy byl doslova „...nositelem amerického způsobu života, US demokracie. svobody apod.“⁸¹

2.2.4 Americký generální konzulát v Alexandrii

Poměrně podrobný popis generálního konzulátu v Alexandrii se rozvědce povedlo získat k roku 1976. Ve zprávě se nachází informace o vnějším i vnitřním uspořádání budovy. Agent upozorňuje zejména na komunikační místnost a možnost amerického generálního konzula se telefonicky spojit přímo s centrálou v USA. Zpráva obsahuje rovněž seznam pracovníků této instituce včetně jejich osobních údajů. Ve svazku se také nachází nejrůznější poznatky, které centrálu informovaly třeba o tom, že nový zástupce generálního konzula Stanislaus R. P. Velerga má být podle chování a řeči pracovníkem CIA.⁸²

V pozdějších zprávách svazku je ale uvedeno, že na rozdíl od svého předchůdce Arthura Ninera, u kterého si rozvědčíci byli jeho příslušnosti k CIA naprosto jisti, byl Valerga uzavřenější a vyhýbavější, přesto se občas objevil na československých kulturních akcích, na kterých se ale agentům nepodařilo s ním navázat kontakt.⁸³ Agent dále vyzoroval zvýšené ochranné tendence této americké instituce. Došlo ke zvýšení počtu nejen uniformovaných policistů střežících konzulát, ale i těch civilně oblečených. Generální konzul měl také vlastní osobní stráž, která ovšem do vnitřních prostor nemá mít přístup.⁸⁴ Dále je ve zprávě uvedeno, že většina informací o generálním konzulátu v Alexandrii je získávána nepřímou skrz jiné americké instituce v Alexandrii, které k znepokojení agentů vykazovaly prudký nárůst – např. American

⁸⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/105 I. S., Rotary klub – činnost z 24. 2. 1964, s. 29.

⁸¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., K situaci v SAR z 5. 11. 1975, s. 4.

⁸² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/106 I. S., USA v Alex. – foto a film z 17. 11. 1976, s. 48.

⁸³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/106 I. S., Poznatky k objektům v Alexandrii z 23. 6. 1977, s. 56.

⁸⁴ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/106 I. S., US gen. konzul. – poznatky z 3. 3. 1977, s. 49.

Express Lines, United Seamen's Service, což byly společnosti specializující se na námořní dopravu, či americká pobočka banky First National City Bank.⁸⁵

2.3 Způsob interpretování získaných informací ve zprávách centrále

Informace o působení Spojených států amerických v Egyptě získávala československá rozvědka na schůzkách se svými informátory. Ohledně zpráv týkajících se činnosti zastupujícího úřadu USA v Egyptě ale ve zprávě centrále přiznávají, že některé informace mohou být záměrně šířeny, přestože jsou lživé, a že zdroje nejsou zcela věrohodné. Ve zprávě je doslovně napsáno toto: „Část informací, zejména týkající se návštěvy Brežněva v USA může být směřována či úmyslně šířena jako dezinformace.“⁸⁶ Agenti si tedy uvědomovali, že se Američané proti činnostem východních rozvědek mohli pojistit i tímto způsobem, ale ve zprávě už neuvedli žádný návrh, jak tyto zprávy ověřit.

Pro účel mé práce sice není podstatné, o které dílčí informace se jedná, nicméně celé znění této zprávy poukazuje na velmi zajímavou věc, a to sice fakt, že agenti sami o sobě mnohdy nevyvozovali ze získaných poznatků žádné závěry ani se nepokoušeli ověřit věrohodnost informací. Jejich úkolem mnohdy muselo být pouhé předání toho, co zjistili, bez jakýchkoliv zásahů či komentářů, někomu kompetentnějšímu do Prahy. To vypovídá o jakési tendenci v československých normalizačních postupech, kdy je na takto důležité pracovní pozici zaměstnán člověk, po němž není požadováno prezentovat osobní názor či analyzovat získané informace. Zvýšená kontrola řadových agentů a jejich minimální kompetence mohla být důsledkem vplynulým ze situace z konce padesátých let. Tehdy mladý rozvědčík nerozpoznal cílenou provokaci a Československu hrozil ohromný mezinárodní skandál.⁸⁷ Právě tato skutečnost mohla zapříčinit velkou míru kontroly práce jednotlivých agentů, která je

⁸⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/106 I. S., Poznatky k objektům v Alexandrii z 23. 6. 1977, s. 57.

⁸⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., K Názor Amer. na BSV a EAR, datum neznámé, s. 61.

⁸⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: c. d., s. 63-65.

pozorovatelná v pramenech ze sedmdesátých let. Toto platilo u zpráv týkajících se činnosti Američanů téměř bezpodmínečně.

K některým zprávám byl přiložen komentář, v níž konkrétní agent alespoň částečně vyjadřoval svůj názor. Jako příklad uveďme zprávu, v níž přítel Mohammada Hejkala, egyptského intelektuála, obdivoval svobodu slova v americkém tisku: „*Jde o názor Hejkalova důvěrného přítele – proto zajímavé. Přikláním se v hrubých rysech k tomuto názoru...*“⁸⁸ tuto zprávu agent označil za zajímavou a opatrně naznačil, že by mohla být pravdivá. Nejvýraznější komentář ke zprávě byl ten, který byl přiložen ke zprávě o podmínkách, jež si kladly Spojené státy při své mírotvorné roli v konfliktu mezi arabskými státy a Izraelem. Zde se agent dopouští dokonce i nějakého subjektivního hodnocení, ovšem pouze velmi povrchově a sice, že je podle něj „...zpráva zajímavá a logická.“⁸⁹ Dodává, že by bylo vhodné ji prověřit a odpovědět na vyplynuvší otázky – konkrétně třeba na to, kdo vedl jednání s Američany, když byl tehdejší ministr zahraničí Mohammed Murad Ghaleb pro jednání údajně nepřijatelný.⁹⁰

Je tedy patrné, že se agenti v tomto tématu nepokouší o vlastní interpretaci získaných informací, ale s žádnými, případně velice opatrnými subjektivními názory, zasílají zprávy v původním znění. Jejich funkce je v této záležitosti tedy spíše zprostředkovací, nikoliv analytická.

2.4 Podmínky USA pro vložení se do arabsko-izraelského konfliktu

Českoslovenští agenti měli kontakty také na osoby, které se pohybovaly v okruhu egyptského ministra zahraničních věcí a pravděpodobně s nimi i aktivně spolupracovali. Dostali se tak k informacím ohledně záměrů USA v angažování v blízkovýchodní krizi vyplývající z nevráživosti arabských států a Izraele. Američané za své angažmá, které by situaci uklidňovalo, požadovali ukončení vztahů se SSSR vyplývající ze smlouvy o přátelství v roce

⁸⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., K EAR – USA – svoboda tisku z 28. 9. 1973, s. 66.

⁸⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Sondování skuteč. záměrů vlády USA z 16. 1. 1973, s. 63.

⁹⁰ ve zprávě je vedle tohoto zamyšlení přímo dopsán poznatek „-*změna min. zahr. věcí*-“⁹⁰ Zpráva došla do Prahy jako telegram ke dni 16. 1. 1973, v srpnu téhož roku doopravdy dochází ministrově náhradě.

1972, zastavení jakékoliv protiamerické propagandy a v neposlední řadě chtěli po Egyptu potvrzení, že mezi svými požadavky v jednotlivých prohlášeních nebude osvobození všech okupovaných území.⁹¹ V případě splnění těchto požadavků bylo Egyptu přislíbeno, že se Spojené státy budou snažit přimět Izrael k jednotlivým ústupkům, např. stáhnutí vojska o deset až dvanáct kilometrů od Suezského průplavu, ale Egypt nebude trvat na návratu k předválečnému stavu z roku 1967.⁹²

2.5 Vliv USA na egyptské hospodářství

2.5.1 Zemědělství

Zprávy československých agentů se týkaly i egyptského zemědělství. Na centrálu posílali informace o americké delegaci, která byla údajně vyslaná, aby Egyptu pomohla se zlepšováním kvality zemědělství. Popisují, že je jednalo o pomoc se zintenzivněním zemědělství na již obdělávané půdě a že se americká pomoc dostavila na pozvání ministerstva zemědělství Egypta.⁹³

V okruhu této americké návštěvy měli agenti pravděpodobně nějakého svého člověka, neboť se odkazují na rozhovor blíže nespecifikovaně spojený se zaměstnancem hotelu, v němž byla americká delegace ubytována.⁹⁴ V něm mělo údajně zaznít, že americká strana vyslovila nezájem o témata politického charakteru. Agenti ovšem upozornili na to, že samotná přítomnost amerických zemědělských odborníků již svědčí o zájmu Egypta o americkou pomoc v tomto odvětví.⁹⁵ Ze sekundární literatury lze ověřit, že Anvar Sadat v červnu 1975 na schůzi v Salcburku opravdu sám požádal Geralda Forda o organizaci mezinárodní pomoci egyptskému hospodářství.⁹⁶

⁹¹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Sondování skuteč. záměrů vlády USA z 16. 1. 1973, s. 63.

⁹² Tamtéž.

⁹³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Spolupráce EAR – USA z 4. 2. 1974, s. 71.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 84.

Zpráva obsahuje i pasáž o nespécifikovaných Egyptánech, kteří byli údajně rozhořčeni z americké pomoci, důvody uvádějí následující: „...proč egyptské úřady zvou ke zdokonalování zemědělské výroby Američany a to na půdu, který byla darována Egyptu spoluprací SSSR při přeměně pouště v úrodnou půdu... ...objevil se i názor, proč Američané – když jsou tak zkušení – nepřispějí raději EAR při rekultivaci pouště v úrodná pole.“⁹⁷ Přiložené názory Egyptanů nemohly mít pro centrálu žádnou informační hodnotu. Agenti zde neuvádějí, o jaké Egyptany se jednalo, jestli byl tento názor ojedinělý, nebo výrazněji rezonoval ve společnosti. Není ani pravděpodobné, že by běžní občané Egypta sledovali zrovna toto dění. Mohlo se jednat o osobní názor hotelového zaměstnance, který bez uvedeného kontextu, nemusí být nijak opodstatněný či promyšlený.

Důvody, proč je zrovna toto uvedeno v zápise, lze spatřovat pouze tehdy, pokud bychom na přiložené odstavce nahlíželi jen jako na nějakou falešnou útěchu, že běžní lidé konání egyptských úřadů odsuzují, která byla do samotného informačního textu vpasována pouze pro vzbuzení naděje v možném budoucím směřování Egypta. V komentáři je následovně dodáno, že by tato zpráva mohla být zaevidována „jako myšlenka“,⁹⁸ kterou by použili v potenciální akci proti této ekonomické spolupráci.

2.5.2 Průmysl

Rozvědka sledovala vliv USA na egyptský průmysl, který měl být nezávislý na konkrétních výsledcích probíhajících jednání Henryho Kissingera s Anvarem Sadatem. Údajně došlo k podepsání dohody o vyslání amerických expertů, kteří měli vypracovat studii o výstavbě petrochemického kombinátu. Ve zprávě se objevují informace o tom, že by někteří členové expedice měli být agenti CIA či vojenské rozvědky a mají mít na starost další úkoly, které by s projektem pochopitelně nijak nesouvisely. Tyto informace byly získány československými

⁹⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Spolupráce EAR – USA z 4. 2. 1974, s. 71.

⁹⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Spolupráce EAR – USA z 4. 2. 1974, s. 71.

agenty z arabské části konzulárního sboru v Alexandrii, nicméně je uvedeno, že se jedná o informace nijak neověřené. Další zprávy sepsané agenty již ale jasně svědčí o americké podpoře v tomto odvětví ekonomiky. Je přidán příslib o pokračování ve sledování tohoto projektu.

Američané také pomáhali Egyptu vyčistit oblast v Port Saidu a na Suezském průplavu po konfliktu s Izraelem. Odstranění min provedli zdarma, podle vyhodnocení agenta tím chtěli získat kontrolu nad suezským průplavem a ponechat si v této oblasti své jednotky. Informaci si agent nechal potvrdit i z jiných zdrojů, píše také o americkém plánu na zrychlení tohoto čištění, z čehož by mohlo plynout dřívější otevření tohoto průplavu.⁹⁹ Dalším československým úkonem bylo sledování pozadí kolem egyptsko-americké dohody o poskytování úvěru na vystavění ropovodu vedoucího od suezského průplavu, přes Káhiru až do Alexandrie americkou bankou Egyptu, což agenti vyhodnotili jako významný milník mezi vzájemnými ekonomickými vztahy.¹⁰⁰

2.6 Úspěšnost rozvědky

Spolupráce Egypta a Spojených států amerických probíhala téměř ve všech možných rovinách. Rezidentura sledovala nejen výrazné americké instituce působící především v Káhiře a Alexandrii, ale zaměřovala se i na konkrétní projevy americké činnosti v Egyptské ekonomice. Ve zkoumaných pramenech týkajících se amerických institucí bylo hlavním tématem spekulování o příslušnosti jednotlivých pracovníků k americké tajné službě, které buď agenti sami ověřili, nebo pouze informovali centrálu v Praze o svém podezření. Poskytovali i více či méně zdatné pokusy o zmapování jednotlivých amerických působišť. V tomto ohledu se ale spíše spoléhali na záznamy rezidentury z 60. let. Je tedy zcela zřejmé, že politika bližší spolupráce Egypta se Spojenými státy, kterou aplikoval Anvar Sadat, se negativně promítla v možnostech československé rozvědky, jejíž práce tím byla výrazně ztížena. Je ale také možné,

⁹⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., USA v Port Saidu a Suez z dubna 1974, s. 72.

¹⁰⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10122/011 I. S., Pronikání amer. kapitálu do EAR z 31. 1. 1974, s. 73.

že vliv na úspěšnost rozvědky měly i další faktory, například to mohly být personální změny v době počínající normalizace,¹⁰¹ při které byli agenti, kteří neschvalovali sovětskou invazi do Československa, staženi ze služby a nahrazeni těmi, již byli oddanější Sovětskému svazu.

¹⁰¹ KAŇÁK, P. – DVOŘÁKOVÁ, J. – JUROVÁ Z.: *c. d.*, s. 65

3 Konexe československé rezidentury v Egyptě

Československá rozvědka potřebovala mít k výkonu své práce rozsáhlou síť informátorů přímo z místních zdrojů. Tato kapitola je na rozdíl od té předchozí zaměřena ne na jednotlivá témata, jejichž rozpracování stálo v čele zájmu československé rozvědky, ale na konkrétní průběh jednotlivých setkání a samotnou práci agentů v terénu, která je v práci ukázána na konkrétních příkladech.

3.1 Setkání za účelem zisku politických informací

Agenti sháněli kontakty na nejrůznější osoby, které by byly vhodné ke spolupráci. Ta mohla i nemusela být z jejich strany vědomá. Občas se jim podařilo kontaktovat vysoce postavené, většinou bývalé členy týmu nějakého politika, jindy se jednalo o nejrůznější egyptské obchodníky či běžné občany, kteří ale měli nějakou vazbu na Československo, například studovali na československých univerzitách. Ve zprávách centrále uvádějí nejen konkrétní průběh jednotlivých setkání s informátory, ale vykazují a zapisují i své plány, o jejichž možném uskutečnění se dá pouze spekulovat.

3.1.1 Irácký informátor

Ve zprávě z listopadu 1975 píše agent o zjištění, že bývalý irácký tajemník Mundil Ahmed Mudlak prezidenta Ahmeda Hassana Al-Bakra se zná s jedním spolupracujícím československé rozvědky z doby, kdy oba pobývali v Bagdádu, a že by bývalého tajemníka mohl onen spolupracovník seznámit s nějakým členem československé rezidentury.¹⁰² Sice je ve zprávě uvedeno, že tou dobou možná žil v Káhiře, ale není zmíněno, v čem by tento konkrétní tajemník mohl být rozvědce užitečný.

Ve zprávě se vyskytuje apel na posouzení důležitosti a příkaz, který udává, jaké kroky je nutné podniknout. To svědčí o tom, že tato zpráva nebyla určena k poslání na centrálu do Prahy, ale

¹⁰² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, Mundil Ahmed Mudlak – poznatky z 28. 11. 1975, s. 28.

měla být dána ještě někomu, pravděpodobně výše postavenému agentovi přímo na káhirskou rezidenturu. Lze tedy konstatovat, že se zprávy při cestě od samotných agentů po centrálu v Praze musely zastavit na určitém mezikroku, kdy někdo, pravděpodobně z vedení rezidentury ještě zhodnotil, jakým způsobem by centrála s danými informacemi mohla naložit, jestli je záběr zprávy v kompetenci rezidentury, či na ni sama nestačí.

3.1.2 Libanonský informátor

K získávání informací nejrůznějšího charakteru využívali agenti i schůzky se Salimem Tabetem, což byl generální konzul Libanonu v Alexandrii. Zaznamenané setkání neinicioval ovšem agent rozvědky s krycím jménem Průcha, ale samotný Salim Tabet, který se ozval agentu po jejich minulé schůzce z vlastní iniciativy. Ve zprávě je uvedeno, že Tabet nazval agenta Průchu svým přítelem z konzulárního sboru.¹⁰³ Agent Průcha, vlastním jménem Zdeněk Králík, jehož legitimační funkce byla obchodní přidělenec ministerstva zahraničního obchodu,¹⁰⁴ opravdu podle přidělené krycí funkce postupoval a není pochybu, že generální konzul Libanonu byl přesvědčen o tom, že se schází se svým přítelem obchodníkem, který asi má nějaké vazby na československé politiky, ale nikoliv přímo s agentem československé StB. Samotné popisované rozhovory jsou neformální, místy působí až familiárně, konzul mimo to, že vysvětluje, že se neúčastní společenských akcí, neboť je znepokojený občanskou válkou v Libanonu, při rozhovoru vzpomíná na svou návštěvu Prahy i na své učitele ze střední církevní školy, kteří pocházeli z Československa. Podle agenta uvedl hodně informací o událostech v Libanonu, ale údajně je nebylo možné posoudit, neboť sám přiznává, že jim příliš nerozumí. Seznámil konzula s tím, že si propříště připraví po „*diskuzi s Prahou*“ nějaké otázky.¹⁰⁵ Konzul

¹⁰³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, S. Tabet – schůzky z 16. 12. 1975, s. 31.

¹⁰⁴ Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti): Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-apat-mv/#rezident02>

¹⁰⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, S. Tabet – schůzky z 16. 12. 1975, s. 31.

si tedy musel myslet, že bude o otázkách ohledně vývoje libanonských událostí agent debatovat s ministerstvem zahraničního obchodu.

Se Salimem Tabetem se agent Průcha setkal o měsíc později, v prosinci roku 1975. Doopravdy došlo k přichystání otázek centrálou a následnému rozhovoru. Tato záležitost tedy nemohla být vyřešena rezidenturou samotnou, neboť pravděpodobně nebyli jednotliví agenti znali libanonských událostí. Nestalo se tedy to, že by si agenti museli tyto informace sami zjistit a následně s nimi naložit podle obecnějších postupů rezidentury, ale tím, že do Prahy poslali žádost o vypracování vhodných otázek, byli tohoto úkolu zproštěni. Jejich jedinou povinností v tomto konkrétním případě bylo tedy pouze domluvit další schůzku, na které následně předložené otázky pro informátora přetlumočili. Ze zaznamenaného protokolu o následujícím setkání jsou víceméně opakovány teze z toho předchozího. Konzul přidává navíc pouze informaci o uprchlících z Libanonu, kteří se usídlují v Alexandrii.¹⁰⁶ Zprávy o libanonské občanské válce mohly být pro Československo důležité pouze z ekonomického hlediska,¹⁰⁷ neboť konflikt v Libanonu byl převážně etnicko-náboženský, z hlediska Studené války pravděpodobně nepředstavoval pro Sovětský svaz žádnou změnu.

3.1.3 Palestinský informátor

Ne všechna setkání se uskutečnila na základě popudu agenta z rozvědky. Lidé, kteří by mohli být československým službám užiteční, zjistili, že předávání informací může být výhodné pro obě strany. Novinář, ve zprávě označen jako Shawki, který byl již s rozvědkou v kontaktu v minulosti, sám inicioval další schůzku, na které československého agenta obeznámil s tím, že jeden z členů bezpečnostní sekce Al Fatahu¹⁰⁸ krycím jménem Abu Samil, jehož pravé jméno je podle informací rozvědky Ali Abdalah Khalil, projevil zájem o styk s někým z československého zastupitelského úřadu. Sám podal návrh, aby si Československo s touto

¹⁰⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, S. Tabet – schůzky z 8. 1. 1976, s. 32.

¹⁰⁷ ZÍDEK, P. – SIEBER, K.: *c. d.*, s. 187.

¹⁰⁸ Al Fatah je palestinská politická strana, jejíž hlavním cílem je boj za osvobození Palestiny.

palestinskou politickou stranou vzájemně vyměňovali informace. Konkrétně šlo o to, že by Československo předalo Fatahu vše, co ví, o Izraeli a Fatah by ho na oplátku informoval o aktivitě CIA na Blízkém východě.¹⁰⁹

Tato zpráva je jedna z těch, které nesou označení Blesk! což důrazně odkazuje na urgentnost jejího doručení centrále. Je na ní napsáno „*Přísně tajné, opis zakázán*“¹¹⁰ a obsahuje také datum odšifrování, tudíž je vzhledem k těmto skutečnostem zcela jasné, že byla pro centrálu agenty v Káhiře vyhodnocena jako velice důležitá. Je nutné vzít také v potaz to, že rozvědka věděla, že člověk, který na sebe československé službě nabízí skrz spolupracujícího novináře kontakt, používá krycí jméno a dokázala zjistit jeho pravou identitu, můžeme tedy konstatovat, že rozvědka musela být ohledně palestinské strany Fatah docela informovaná.

Agent Peterka, vlastním jménem Zdeněk Kvita, který působil na káhirské rezidentuře jako rezident, a jeho krycí povolání bylo rada ministerstva zahraničí,¹¹¹ dodává k této zprávě vlastní hodnocení a závěry, které jsou na rozdíl od jiných velice stručných subjektivních poznatků ostatních agentů docela obsáhlé. Vzhledem ke své funkci rezidenta, jehož pracovní náplní byl mimo jiné i dohled na ostatní agenty, je pochopitelné, že jeho kompetence byly ve srovnání s řadovými agenty vyšší. Sám upozorňuje na to, že novinář, který je s tímto slibně vypadajícím kontaktem na palestinského aktivistu oslovil, je podle jeho názoru možný spolupracovník egyptské speciální služby.

Uvádí, že se tento novinář často stýkal také se zastupitelským úřadem NDR a měl nabízet úplně ty samé služby. Doslovně dokonce píše toto: „...*jeho postup s Abu Samilem pokládám za provokaci již proto, že centrála PLO či Fatahu je v Bejrútu, kde její zástupci mají daleko lepší*

¹⁰⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, Shawki – min. vn. - sdělení z 20. 2. 1976, s. 93.

¹¹⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S, Shawki – min. vn. - sdělení z 20. 2. 1976, s. 93.

¹¹¹ Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti): Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-apat-mv/#rezident02>

*možnosti a podmínky k jednání o podobných otázkách, než je tomu nyní v EAR...*¹¹² Toto hodnocení je poněkud výjimečným příkladem vyvinutí úsilí při kritickém ověřování nějakého kontaktu. Rozvědka musela získat poměrně velké množství informací, aby došla k tomuto závěru, o jehož pravděpodobnosti je vzhledem k charakteru textu agent Peterka přesvědčen. Nenechává zde vyvozování závěrů na samotné centrále v Praze, ale sám přichází se svými závěry, které opírá o přiložené argumenty. Hodnocení v této zprávě, ačkoliv je ojedinělé, tedy vyvrací tezi, že byly informace vždy pouze slepě předány centrále do Prahy. Jednalo se ale o agenta ve vedoucí pozici, tudíž je možné, že měl toto oprávnění pouze on či další agenti na vyšších pozicích.

Později je uděláno i samotné ověření Shawkiho, které vykonala samotná rezidentura, nikoliv centrála v Praze a opravdu se potvrdila jeho příslušnost k egyptské speciální službě. Agent Peterka, o němž je podrobněji psáno výše, do protokolu zapsal, že zadal agentům povinnost se Shawkim ještě udržovat velmi odměřený kontakt, aby byl tento novinář ochoten napsat jakýsi plánovaný článek o československém zemědělství,¹¹³ jenž by se držel oficiálních vztahů Československa a Egypta, které se zvnějšku prezentovaly ještě jako poměrně dobré.

Tato zpráva má jako jedna z mála spíše charakter sepsaného protokolu, neboť je v ní centrále oznámeno, jaké kroky byly rezidenturou v řešení tohoto případu podniknuty. Tomu, že se doopravdy jednalo o zprávu a nikoli o interní protokol, napovídá požadavek z posledního odstavce, ve kterém Peterka žádá o to, aby byl novinář Shawki zařazen na černou listinu a nebylo mu uděleno vízum pro cestu do Československa, kde plánoval tříletý stipendijní pobyt, ke kterému měl údajně nastoupit.¹¹⁴ Je možné pozorovat na tomto dokumentu jistou autonomii, jež byla v předchozích zprávách týkajících se především amerického působení v Egyptě téměř nemyslitelná. Pravděpodobně tedy existovala i určitá hierarchie mezi jednotlivými akcemi či

¹¹² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Shawki – min. vn. - sdělení z 20. 2. 1976, s. 94.

¹¹³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., K mé 111. Shawki, podrobnosti nečitelné, s. 95.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 96.

úkony, kdy v méně důležitých případech mohla rezidentura postupovat samostatně, ale v pokročilejších již musela každý krok s centrálou konzultovat.

3.2.4 Egyptský informátor studující v Československu

Informovaná byla také spolupráce československých agentů s Mohamedem Faridem, což byl student doktorského programu chemicko-technického zaměření, který svou dizertaci psal na Vojenské akademii v Brně. Měl informaci od československého pracovníka v Káhiře, že školitel jeho práce byl československý agent. Pro Farida to ovšem nebylo příliš důležité, z celkového charakteru zaznamenaných skutečností je pravděpodobné, že jeho politická angažovanost byla spíše chladná. Do zprávy agenti napsali, že je ohledně politických otázek zdrženlivý. Zajímavé je, že vnímal jako výhody socialismu realie běžného života, a to především dostupnost školek, jeslí a zdravotní péče. Poukázal také na absenci výrazné chudoby, jakou spatřoval na Blízkém východě.¹¹⁵ Podle mého názoru nesprávně přiřknul socialismu benefity, které jsou dány spíše oblastně než politickou orientací. Vypovězení sovětských poradců z Egypta vnímal ale jako dobrý krok, neboť situaci interpretoval tak, že Sovětský svaz využíval Egypt k tomu, aby mu draze prodával nekvalitní zbraně a na oplátku odkupoval levně bavlnu.¹¹⁶ Přestože chválil československé a podle interpretace agentů i socialistické školky, jesle a zdravotní péči, jeho názor na prezidenta Sadata, který se se socialistickým pohledem na řízení státu zcela rozcházel, byl velice pozitivní.¹¹⁷

Je zřejmé, že jeho názory na politickou situaci nebyly pro československé agenty nijak důležité. Udržovali s ním kontakt pravděpodobně kvůli akademickému zaměření jeho dizertační práce, neboť její výsledky měly být součástí sborníku, který měl být v následujících letech vydán.

¹¹⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/175, Farid – vol. poznatky z 31. 3. 1979, s. 7.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 8.

3.2 Obchodní styky

3.2.1 Bavlna

Agenti navazovali styk nejen s lidmi, kteří měli nějaké vazby na egyptskou politiku, ale i s nezávislými obchodníky. Jeden takový kontakt udržovali i s Mohamedem Farghalym, což byl ředitel egyptské bavlnářské firmy a nezávislý obchodní zástupce jiného švýcarského bavlnářského podniku. Bavlna byla i v 70. letech jednou z nejvýznamnějších položek československého importu z Egypta, a tak není ničím zvláštním, že zrovna člověka s tímto zaměřením rezidentura kontaktovala. Agent jej vyhodnotil jako vhodného kandidáta k pravidelnému styku, neboť viděl jistý potenciál ve skutečnosti, že je tento obchodník nezávislý na jakékoliv jiné egyptské firmě a zároveň má kontakty se švýcarským trhem. Ve spise je doslova napsané toto: „*Ukázal možnosti a ochotu plnit úkoly pro obchodní a obchodně politické linii.*“¹¹⁸ V tomto případě tedy pravděpodobně šlo o alespoň částečně vědomou spolupráci. Tím je myšleno, že obchodník musel vědět, že se stýká s někým, kdo shání informace pro Československo, ale pochopitelně nemohl znát pravou identitu agenta ani konkrétní účel získání těchto zpráv. Rozvědka se zajímala i o jiného člověka působícího v bavlnářském průmyslu, který měl shodou okolností stejné příjmení i zaměření,¹¹⁹ ale údajně se podle informací rozvědky mělo jednat pouze o shodu jmen. Tato skutečnost svědčí o tom, že se v prvním případě nejednalo o nahodilou spolupráci v bavlnářském odvětví, ale rezidentura tyto typy styků vyhledávala cíleně.

3.2.2 Sportovní vybavení

V hledáčku československé rezidentury se objevil i bratr prezidenta Násiara El Laithy Abdel Násir, což byl majitel obchodní firmy, který chtěl navázat s Československem spolupráci ohledně dovozu československého sportovního vybavení. Údajně byl ochotný být nápomocný

¹¹⁸ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Farghaly - styk z 16. 12. 1975, s. 38.

¹¹⁹ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Farghaly - schůzka 17. 12. 1975, s. 40.

při navazování československých vztahů obchodního rázu v Alexandrii. Během rozhovoru zmiňoval Abdel Násir také své kontakty na egyptské veřejné činitele a některé z nich i okomentoval, avšak ve zprávě není uvedeno, jakým způsobem.¹²⁰ Tato zpráva tedy pravděpodobně patřila mezi ty, které ještě samy o sobě nepřinášely konkrétní informace, ale sloužily pouze k jakémusi letnému zhodnocení, na jaká témata se má rozvědka s danou osobou zaměřit, a zdali jim tento člověk za udržování kontaktu vůbec stojí.

K této zprávě je přiložen i dodatek, v němž tentokrát již agent Zdeněk Fryauf s krycím jménem Fučík, který měl na rozdíl od agenta Průchy v rámci káhirské rezidentury funkci politického zpravodajství,¹²¹ přidává doplňující informace nejen o předchozích kontaktech s Abdelem Násirem, ale i o politicko-společenském pozadí. Dále se v něm píše, že s tímto bývalým politikem navázal dříve styk již jiný agent československé rozvědky v Káhiře a je uvedeno, že je možné, aby agent, který už v minulosti rozhovory vedl, přihlédl ve své činnosti k potřebám právě agenta Průchy, který se kontaktem s Abdelem Násirem zabývá aktuálně.¹²² Dodatek prakticky potvrzuje existenci složitějšího postupu, který byl výše zmíněn pouze v teoretických souvislostech a slouží jako ukázkový příklad toho, jakým způsobem spolu kooperovali jednotliví agenti káhirské rezidentury různého zaměření. Z těchto příkladů lze konstatovat, že dané zprávy mohly mít k sobě doplňky, ve kterých byly psány informace sloužící centrále k možné lepší orientaci.

3.3 Atmosféra jednotlivých setkání

Jednotlivé schůzky byly téměř bez výjimek vedeny ve velmi přátelském duchu. Setkání zpravidla probíhala v bytech kontaktovaných osob, v kancelářích či na nějakém neutrálním veřejném místě. Schůzky byly iniciovány nejen agenty, ale někdy i samotnými oslovenými

¹²⁰ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., F. L. L. A. Nasser – styk z 17. 12. 1975, s. 45.

¹²¹ Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti): Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2021-04-17]. Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-apat-mv/#rezident02>

¹²² ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., F. L. L. A. Nasser – styk z 17. 12. 1975, s. 46.

jedinci. Někdy byla domluvena data dalších setkání přímo na konkrétních schůzkách, jindy se uskutečnily až po předchozích telefonických domluvách. Agenti cílili na kontakty obchodního i politického rázu, často na osoby, u nichž předpokládali, že by mohly mít vazby na někoho výše postaveného mezi egyptskými osobnostmi. Vystupovali často pod záminkou uzavření nějakého prodeje, ale snažili se z oslovených získat navíc politické informace. Podle studovaných pramenů je zcela pravděpodobné, že si kontaktovaní byli vědomi, že se musí před československými agenty držet na pozoru, přesto fakt, že se jednalo o pracovníky československé Státní tajné bezpečnosti, v drtivé většině případů nerozklíčovali, neboť předpokládám, že pokud by k nějakému odhalení došlo, agenti by jistě tuto skutečnost uvedli ve zprávách centrále. Nedá se to ovšem kategoricky tvrdit o všech zprávách, existují i výjimky, kdy si byla oslovená osoba vědoma vazby na československou tajnou službu, takovým příkladem může být výše zmíněný doktorand na brněnské univerzitě, Mohamed Farid, nicméně ani v jeho zprávě není uvedeno, zdali věděl i o tom, že se stýká s agenty STB, či tuto informaci znal pouze o svém školiteli.

Z výše analyzovaných zpráv je zřejmé, že míra formálnosti jednotlivých rozhovorů byla velice individuální. Některé schůzky se vedly ve velmi přátelském duchu, jiné byly spíše odměřené. Ani ty nejvřelejší se ovšem neobešly bez drobného úplatku za ochotu se s agentem sejít. Někdy se jednalo o malou pozornost, například láhev whisky,¹²³ karton cigaret¹²⁴ či československé pivo,¹²⁵ jindy šlo již o dary, za které byla očekávána forma nějaké protislužby. V případě konání schůzky v restauračním zařízení byl agentem za informátora zaplacen účet.

Muž jménem Barbari, což byl viceguvernér Centrální banky a finanční poradce předsedy vlády, dostal jako pozornost porcelánový jídelní servis na schůzce, jejímž předmětem zájmu byla hospodářská a finanční situace Egypta. Jako osobní dárek od agenta jej nebyl ochoten přijmout,

¹²³ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Sabri – schůzka z 16. 12. 1975, s. 36.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., S. Tabet – schůzky z 8. 1. 1976, s. 34.

a tak agent podal návrh, že by to měl vnímat jako dar celé československé organizace, který už byl posléze přijat. Ve zprávě bylo napsáno, že na něm byla jednoznačně vidět věčnost.¹²⁶

Jinému kontaktu, konkrétně se jednalo o Ahmeda Hamdiho, což byl bývalý obchodní tajemník Egypta v Praze, byla zase jako pozornost nabídnuta zpáteční letenka do ČSSR, kde měl obhajovat svou univerzitní práci. Dále mu byla přislíbena jistá blíže nespecifikovaná pomoc na ekonomické fakultě, což mu pravděpodobně mohlo velmi dobře pomoci k úspěchu při této obhajobě. Ve zprávě píše, že očekávají, že bude Hamdi spolupracovat, neboť velmi stojí o výhody, které by mu tento kontakt přinesl, například další letenku i pro jeho otce, který se chtěl v Československu léčit. Záznam obsahuje také prosbu o lustraci této osoby, zdali není členem egyptské rozvědky.¹²⁷

Rozdíl, mezi těmi, kteří dostali drobnou pozornost, a těmi, kterým byly věnovány mnohem hodnotnější dary, nebyl pouze v jejich společenském postavení. Dražší a hodnotnější odměny fungovaly jako jakési lákadlo pro osoby, které ještě nenavázaly pravidelné styky a mohly by být rezidentuře užitečné. Drobnější dary potom sloužily jako pozornost při opakovaných schůzkách.

¹²⁶ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Styková činnost p. Micheka z 2. 12. 1975, s. 67.

¹²⁷ ABS, f. I. S – svazky, reg. č. 10790/161 I. S., Styková činnost p. Micheka 1 z 2. 12. 1975, s. 65.

Závěr

Role československé rozvědky nebyla mezi lety od nástupu Anvara Sadata po egyptské vypovězení smlouvy o přátelství Sovětskému svazu vůbec jednoznačná. Z pramenů, které se týkaly sledování činnosti Spojených států amerických v Egyptě, zcela jasně vyplývá, že kompetence rozvědky pro práci s nabytými informacemi byly naprosto minimální. Svědčí o tom fakt, že zprávy obsahovaly komentáře, v nichž se agenti nijak zvlášť nevyjadřovali k tématům, o kterých psali.

Naopak prameny zaznamenávající poznatky z jednotlivých schůzek agentů s informátory ukazují praxi docela odlišnou. V těchto záznamech jsem již našla komentáře a dodatky, na kterých lze demonstrovat, že bylo možné, aby agent rozvědky napsal do zprávy část, v níž nahlížel na problematiku subjektivně a na základě své minulé činnosti uvedl vlastní argumenty. Ačkoliv byl tento postup i v této oblasti činnosti ojedinělý, vyvrací tezi vyplývající z druhé kapitoly a to sice, že byla role agentů zcela čistě popisná, nikoliv analytická.

Rozdíl tedy spočívá pravděpodobně v tématu, které agenti zpracovávali. Pokud se jednalo o záležitosti spojené s činností Američanů, byly jejich kompetence minimální, což nepochybně souviselo i s tím, že možnosti získávání globálních informací o Spojených státech byly pro tyto agenty minimální. Naopak v jednotlivých stycích s informátory, při kterých bylo potřeba zjistit náležitosti spojené s činností dané osoby, se subjektivní poznatky občasně vyskytovaly. Je zřejmá jasná hierarchie mezi jednotlivými oblastmi zkoumání. Minimální kompetence agentů mohly být také důsledkem zmíněného selhání mladého agenta z konce padesátých let.

Zprávy, které rozvědky zasílala, mnohdy nepřinášely takové informace, jež by byly nějak výrazně přínosné. Například zpráva o rozmístění strategických amerických institucí v Egyptě, která se zcela odkazovala na výzkum provedený v 60. letech, nebo ta, v níž se objevovaly útržkovité názory náhodných Egyptanů, které zcela bez kontextu zmiňovaly USA v lehce

negativním světle, nepřinášely žádné nové významnější poznatky. Některé zasílané zprávy neměly dokonce výpovědní hodnotu vůbec žádnou. Mnohé zprávy mohly být psány pouze pro důkaz o výkonu nějaké činnosti. Agenty mohla k vykazování i bezvýznamnějších činností motivovat ještě další skutečnost. Práce agenta rozvědky totiž zahrnovala mimo jiné i účast na mezinárodních společenských akcích v Egyptě a setkávání se s vysoce postavenými osobnostmi. Schůzky také často probíhaly v luxusních restauracích, přičemž byla celá útrata agenta i jeho hosta státem proplacena. Je tedy možné vzít v potaz i osobní účelovou motivaci jednotlivých členů rozvědky pro vykazování této činnosti.

Je pozorovatelné, že se Sadatův režim v zahraniční politice orientoval na Spojené státy americké, protože pro něj bylo v této oblasti prioritou zajistit stabilní situaci na hranicích s Izraelem. Pochopitelný odklon od Sovětského svazu, respektive východního bloku se výrazně projevil i na činnosti rozvědky. Výchozí pozice československých agentů byla ve sledovaném období docela obtížná, pravděpodobně s nimi bylo jednáno mnohem obezřetněji, než s jejich předchůdci. To by vysvětlovalo, proč zprávy, jež posílali, neměly příliš vysokou výpovědní hodnotu.

Schůzky byly vedeny v poměrně přátelském duchu, ze strany informátorů se ovšem jednalo o snahu získat ze spolupráce určité výhody pro sebe, svou rodinu či organizaci, v níž informátor působil. O spolupráci na základě přesvědčení se příliš nedá uvažovat.

Z globálního hlediska lze na základě analyzovaných pramenů potvrdit, jak výrazná byla snaha Spojených států amerických a Sovětského svazu prosadit svůj vliv na Blízkém východě. Jak vyplývá nejen ze sekundární literatury, ale i z jednotlivých zpráv zaznamenávajících průběhy schůzek agentů s informátory, Sovětský svaz výrazně podcenil situaci a nevynaložil dostatek úsilí, aby si udržel sympatie Egypta. A tak byly jednotlivé zprávy československé rozvědky spíše pouhá svědectví o postupném úpadku egyptské náklonosti k východnímu bloku, než kvalitní špionáže ve prospěch SSSR, které by mohly jakýmkoliv způsobem situaci zvrátit.

Vzhledem k nespočetnému množství dochovaných materiálů uložených v Archivu bezpečnostních složek nebylo zdaleka možné postihnout veškeré tematické okruhy týkající se činnosti československé rozvědky v Egyptě, neboť by byl několikanásobně překročen rozsah odpovídající bakalářské práci. Do budoucna by bylo tudíž vhodné tematicky zpracovat i další okruhy působení rezidentury v Egyptě, které by mohly rozšířit, respektive potvrdit či vyvrátit jednotlivé závěry, jež vyplývají z analýzy pramenů vybraných témat pro tuto práci. Zajímavé poznatky by jistě přinesla i komparace oficiálních česko-egyptských vztahů s konkrétní praxí uvedenou ve zkoumaných pramenech.

Summary

The activity of Czechoslovakian secret service was significantly influenced by power struggle between the United States of America and Soviet Union in the Near East. Most reports concerning USA activities, which were sent to the headquarters by secret service agents, did not contain any subjective findings which implies that their activities were prevalently descriptive, not analytic. The reports, which described individual meetings with informers, occasionally contained a subjective opinion of the agent, but only exceptionally. Cooperation of the Czechoslovakian secret service with the individual informers was rather based on pragmatic reasons, but it was lead in friendly spirit. Informational value of the reports was minimal and instead of presupposed espionage for USSR, the reports rather resembled something like an evidence of power decline of the Eastern Bloc in this area.

Seznam použitých pramenů a literatury

Netištěné prameny

Archiv bezpečnostních složek, fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, objektový svazek registrační číslo 10122 I. S., Pronikání USA do Egypta.

Archiv bezpečnostních složek, fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, objektový svazek registrační číslo 10790 I. S, Jednotná arabská republika.

Archiv bezpečnostních složek, fond Hlavní správa rozvědky SNB – svazky, objektový svazek registrační číslo 10678 I. S, Egyptská vláda, státní aparát, polit. strany.

Pramenné edice

Cia Participants In Brookings Program. *Freedom of Information Act Electronic Reading Room*. [online] 5. 12. 1983 [cit 2021-03-15].

Dostupné z: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP85B01152R000200270002-7.pdf>

Foreign Relations of the United States, 1969–1976: Volume XXVI, Arab-Israeli Dispute, 1974–1976 (ed. Adam M. Howard) [online]. Washington: United States Government Printing Office, 2011 [cit. 2021-4-17].

Dostupné z: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v26>

Sekundární literatura

DALY, Martin V.: *The Cambridge History of Egypt. Modern Egypt, from 1517 to the end of the twentieth century*. Cambridge 1998,

DEJMEK, Jindřich: *Československo, jeho susedé a velmoci ve XX. století (1918 až 1992): vybrané kapitoly z dějin československé zahraniční politiky*. Praha 2002.

GADDIS, John Lewis: *Studená válka*. Praha 2006.

KAŇÁK, Petr – DVOŘÁKOVÁ, Jiřina – JUROVÁ Zdeňka: *Československá rozvědka a pražské jaro*. Praha 2016.

KAPLAN, Karel: *Kořeny československé reformy 1968*. Brno 2000.

WATERBURY, John: *The Egypt of Nasser and Sadat*. 2. vyd. New Jersey, Princeton 1984.

ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948-1989*. Praha 2009.

Internetové zdroje

Bezpečnostní aparát ministerstva vnitra (ministerstva národní bezpečnosti): Rekonstrukce rezidentur Hlavní správy rozvědky (I. správy SNB). *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2021-04-17].

Dostupné z: <https://www.ustrcr.cz/uvod/bezpecnostni-apat-mv/#rezident02>

History. *The American University in Cairo* [online]. [cit. 2021-04-17].

Dostupné z: <https://www.aucegypt.edu/about/history>

Mohamed Haseinein Heikel: The wise man of the Middle East. *Independent.co.uk* [online]. [cit. 2021-03-16].

Dostupné z:

<https://web.archive.org/web/20071013094309/http://news.independent.co.uk/fisk/article2434980.ece>